

1.01

UDK: 070(497.4): 172.15:355.244.1(436)"1914/1916"

Jurij Perovšek*

»Psi s cveticami«:¹ slovenski vojaki in vojna s slovanskimi nasprotniki v slovenskem političnem časopisju 1914–1916^{**}

IZVLEČEK

Za veliko večino Slovencev in slovenskih vojakov so bili na podlagi njihovega nespornega avstrijskega patriotizma slovanski nasprotniki monarhije izključno le njeni sovražniki. Tako razpoloženje sta v letih 1914–1916 spodbujala tudi vodilna slovenska politična dnevnik Slovenec in Slovenski narod, ki v odnosu do njih nista dopuščala misli o vzajemnosti Slovencev z drugimi Slovani. V vprašanju slovanstva so bile zanj odločilne frontne črte, postavljene med avstro-ogrsko ter nemško in z njima vojskujočimi se slovanskimi državami. Kljub posameznim prispevkom, v katerih o slovanskih nasprotnikih ni bilo težkih besed, je bila pot k slovanskemu identitetnemu samorazmisleku pri obeh listih tesno zaprta. Obstajala sta le avstrijska vrednostna bit in v njej zamejen odnos do slovanstva. Slovenec in Slovenski narod sta tako pomembno utrjevala stališče, da so Slovenci – kot tudi drugi habsburški Slovani – Avstrijci, tisti, ki to niso, pa so iz drugega sveta. Tak odnos je spočela vojna, ki je pripadnost slovanstvu podredila interesom držav, vojskujočim se v njej.

Ključne besede: prva svetovna vojna, Slovenci, avstrijski patriotizem, slovanski nasprotniki habsburške monarhije

ABSTRACT

»DOGS WITH FLOWERS«: SLOVENIAN SOLDIERS AND WAR WITH SLAVIC OPPONENTS IN SLOVENIAN POLITICAL NEWSPAPERS 1914–1916

For a vast majority of Slovenians and Slovenian soldiers there was no doubt that the Slavic opponents of the Monarchy were, due to their undisputed Austrian patriotism, nothing but enemies to the Monarchy. In the period from 1914 to 1916, such sentiments were encouraged by two Slovenian political daily newspapers, i.e. Slovenec and Slovenski narod, whose attitude allowed no ideas about interaction between Slovenians and the other Slavic nations. Regarding the issue of Slavic identity, they found the front lines which ran between Austria-Hungary and Germany on

* dr., znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana, jurij.perovsek@inz.si

** Za tisk pripravljen referat, podan na mednarodnem znanstvenem simpoziju *Prva svetovna vojna. Slovani na obeh straneh fronte* v Ruskem centru znanosti in kulture v Ljubljani, 10. 11. 2014.

¹ »Listek. Par podrobnosti o domačem domobranskem polku št. 27. Kako zlahka se dajo Rusi ujeti,« *Slovenec*, 26. 1. 1915, 1.

the one side and Slavic countries fighting them on the other to be the deciding factor. Despite some articles in which no harsh words were shared concerning Slavic opponents, the path to considering the mutual Slavic identity was decisively closed at both newspapers. There were only the Austrian sense of self-worth and its narrow attitude towards the Slavic identity and culture. Both Slovenec and Slovenski narod significantly consolidated the position that Slovenians – just like other Slavs in the Habsburg Monarchy – were Austrians, and those who did not feel the same came from a different planet. This attitude was the result of the war, which made Slavic affiliation inferior to the interests of countries fighting in it.

Key words: World War I, Slovenians, Austrian patriotism, Slavic opponents of the Habsburg Monarchy

Svetovna vojna, ki je izbruhnila leta 1914, je korenito spremenila dotedanji javni pogled na domovino in svet. Takratni edini množični medij – časopisni tisk – so zapolnila poročila o dogajanju na frontah in njegovih posledicah, ki so pustila le malo prostora za spremljanje razmer na drugih področjih. Vojna je dala časopisju značilen, do takrat nepoznan vojni pečat.² Na to je odločilno vplivala cenzura, ki je bila ves čas v službi vojske in zato tudi podrejena vojaškim interesom. Od tod je poleg predpisanega patriotskega naboja izhajala vsebinska usmerjenost časopisov iz vojnih let.³

Prvi dve leti vojne je v slovenskem časopisju prevladovalo poročanje o bojevanju avstro-ogrske monarhije in nemškega cesarstva z njunimi slovanskimi nasprotnicami – Ruskim carstvom, Kraljevino Srbijo in Kraljevino Črno Goro. Vanj je podonavska monarhija vpoklicala tudi Slovence in jih pred predstavitvijo na jugozahodno vojskovališče postavila v položaj, ko so se s pripadniki drugih slovanskih narodov srečali na življenje in smrt. Časopisje je omenjeni položaj osvetlilo z različnih vidikov, glavni poudarek pa je veljal neposredni bojni izkušnji slovenskega vojaka s slovanskim nasprotnikom. O tem sta obširno poročala vodilna politična dnevnikata katoliški *Slovenec* in liberalni *Slovenski narod*. Na marksistični strani takih poročil ni bilo, saj delavski tisk do poletja 1917 zaradi prepovedi ni izhajal.

Za *Slovenca* in *Slovenski narod* je bilo značilno, da zanju vprašanje medsebojnega bojevanja Slovanov ni bilo sporno. To je veljalo tudi za veliko večino slovenskih vojakov, saj so le redki posamezniki izražali nejevoljo nad bojevanjem proti slovanskemu nasprotniku in vojno razumeli kot spopad nemštva s slovanstvom.⁴ V pisanju

² Marko Štepec, »Slovenec 1914–1918,« v: *Slovenec: političen list za slovenski narod (1873–1945). Kratek pregled zgodovine ob 140-letnici njegovega izhajanja*, ur. Mateja Tomižšek Perovšek (Ljubljana: Muzej novejša zgodovina Slovenije, 2013), 19.

³ Petra Svobljak, »Slovenci v primežu avstrijske cenzure,« v: *Velika vojna in Slovenci: 1914–1918*, ur. Peter Vodopivec in Katja Kleindienst (Ljubljana: Slovenska matica, 2005), 111.

⁴ Miha Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni. I. del. Od sarajevskega atentata do vojne z Italijo,« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 80 (45), št. 1 (2009): 37, 39, 41, 42–43, 49, 50, 54, 60. Miha Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni. II. del. Vrhunec velike vojne,« *Časopis za zgodovino*

Slovenca in *Slovenskega naroda* so bili Slovenci Avstrijci, ki se borijo proti slovanskim sovražnikom habsburške države. To je slabega pol leta po začetku vojne nazorno izrekel *Slovenec*, ko je poudaril, kaj v tistem trenutku »učijo« avstrijski Slovani (»austriaci Slovani docent«):

»Ko se je napovedala vojska slovanskima državama Rusiji in Srbiji, nismo niti za trenutek dvomili, kje je naše mesto. V stari udanosti do Habsburžanov so se avstrijski Slovani podali na bojišča, da tamkaj krvavijo in umirajo za svojo skupno domovino in svojo vladarsko hišo. Ves svet ve, da so sovražniki na tihem računali na slabost avstrijskih Slovanov, češ, v danem trenutku bodo odrekli. Zračunali so se, ker niso poznali naše nesebične zvestobe do Avstrije in cesarja«. Slovani – in med njimi seveda tudi Slovenci – smo pokazali »svoje neskajljeno avstrijsko domoljubje«.⁵

Avstrijski patriotizem je bil poleg katoliškega vrednostnega vodila tedaj gotovo nesporna bivanjska drža velike večine Slovencev. Njen resnični značaj je bilo mogoče čutiti kljub vojnemu absolutizmu, okrepljenemu nemškemu nacionalnemu pritisku in vojaški cenzuri. Slovenski narod je »rade volje žrtvoval življenje in kri na oltar domovine, življenje tisočih svojih najboljših sinov«, je konec leta 1914 izjavil *Slovenski narod*.⁶ Njegove besede so se navezoval na hude izgube t. i. slovenskih polkov na vzhodni, to je ruski fronti, s katerimi je bila seznanjena tudi javnost.⁷ Navzlic temu pa je zagotovil, da bo »tudi danes sredi titanskega viharja, ki pretresa zemeljsko oblo«, *Slovenec* »ostal nevpognjen in neomajen v svoji zvestobi in vernosti do domovine, ki mu je bila zvezda vodnica v njegovem dejanju in nehanju«.⁸ Dobro leto in pol kasneje je *Slovenec* k temu dodal: »Pred sodbo zgodovine bo naš mali narodič stal velik. V tej vojni smo popolno-

in *narodopisje* 80 (45), št. 2-3 (2009): 83, 92, prim. tudi 87. Miha Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni. III. del. Poslednje leto vojne in monarhije«, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 80 (45), št. 4 (2009): 82, 97, 107–08. Gregor Antoličič, »Bog ohrani, Bog obvari Nam Cesarja, Avstrijo!. Izbruh prve svetovne vojne v habsburški monarhiji«, *Studia Historica Slovenica* 15, št. 2 (2015): 275.

⁵ »Avstrijsko stališče«, *Slovenec*, 12. 12. 1914, 1. O avstrijskem patriotizmu slovenskih vojakov gl. tudi »Iz doživljajev našega slavnega 17. pešpolka«, *Slovenec*, 27. 2. 1915, 1, 2. Svoljšak, »Slovenci v primežu avstrijske cenzure«, 117, 121. Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, I«, 38, 39, 51, 52, 54–57, 59. Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, II«, 87, 93, 96, 101, 102, 107. Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, III«, 106–08. Gregor Jenuš, »Slovenci in velika vojna (1914–1918). Slovenska razdvojenost med zvestobo cesarju in željo po narodni avtonomiji«, *Studia Historica Slovenica* 15, št. 2 (2015): 307, prim. tudi 316. Prim. še Miomir Križaj, »Pošta iz ujetništva«, v: *Vojnozgodovinski zbornik*, 6, ur. Janez J. Švajncar (Logatec: Vojni muzej, 2001), 45, 48, 49.

⁶ »Božične misli«, *Slovenski narod*, 24. 12. 1914, 1.

⁷ Petra Svoljšak, »Prva svetovna vojna«, v: *Enciklopedija Slovenije*, 9, ur. Marjan Javornik, Dušan Voglar in Alenka Dermastia (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995), 401–03. Petra Svoljšak, »Poizkus ocene vojaških in civilnih izgub (žrtev) med 1. svetovno vojno«, v: *Množične smrti na Slovenskem. Zbornik referatov*, ur. Stane Granda in Barbara Šatej (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1999), 230. Damijan Guštin, »'Slovenski polki' na vzhodni fronti«, v: *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*, ur. Jasna Fischer et al. (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005), 128, 129, 131. O boleči izkušnji slovenskih vojakov v boju proti ruski armadi gl. tudi Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, I«, 46, 52.

⁸ »Ob novem letu«, *Slovenski narod*, 31. 12. 1914, 1.

ma pozabili nase in mislili samo na državo.« Naš narod je bil »s svojimi junaki zmeraj tam, kjer je bilo opraviti najhujše delo«. ⁹ Slovenci in Hrvatje, ki so združeni pod habsburškim žezlom, hočejo tudi vse nadaljnje čase ostati cesarju najzvestejši narod. ¹⁰

V enako vznesenem duhu so na Slovenskem slavili tudi avstrijske zmage proti slovanskim nasprotnikom. Ko so 2. decembra 1914, na 66-letnico vladanja avstro-ogrskega cesarja Franca Jožefa I., Avstrijci osvojili Beograd, je ljubljanski liberalni župan dr. Ivan Tavčar istega dne pozval prebivalce Ljubljane, naj v počastitev tega vojaškega uspeha razobesijo zastave. Županovemu pozivu »je vse z veseljem sledilo. Zvečer sta dve vojaški nadomestni kapeli svirali po mestu, spremljali pa sta jih večje množice z živahnimi klici. Grad je bil deloma razsvetljen in ob 9. uri je zadonelo 21 strelav iz topov, tako da je tudi daljša okolica izvedela za uspeh, ki ga je izvojevala avstrijska armada po dolgem heroičnem bojevanju proti Srbiji«. ¹¹ Naslednji dan je *Slovenski narod* zmagoslavno spomnil na narodno pesem »Stoji, stoji tam Beligrad, za gradom teče rdeča kri, da bi gnala mlinske kamne tri ...«; pesem je nastala ob avstrijski osvojitvi Beograda leta 1789. ¹² V Ljubljani so kasneje bučno proslavili še zavzetje Przemysla 3. junija 1915, Lvova 22. junija 1915 in Varšave 5. avgusta 1915. ¹³ *Slovenski narod* je z občudovanjem pozdravil tudi zasedbo Brest-Litovska 26. avgusta 1915 in Cetinja 14. januarja 1916. ¹⁴ Patriotično veselje je izstopalo ob zavzetju Lvova. ¹⁵ *Narod* je častil »ljubljene orle avstrijskih legij, častitljive znake habsburških vladarjev, zmagovite prapore cesarskih čet« in vzvišeno vojno umetnost avstrijskih vojskovodij, ki je premagala okorno rusko vojaško silo. ¹⁶ Poleg tega je ljubljanski občinski svet na seji 23. junija 1915 ob soglasnem pozdravu »*Živela armada!*«, ki so ga svetniki izrekli stoje, na predlog liberalnega podžupana dr. Karla Trillerja ob padcu Lvova poslal telegrafsko čestitko vrhovnemu armadnemu poveljniku maršalu nadvojvodi Frideriku. ¹⁷ Svojevrstno obeležje avstrijske domovinske privrženosti pa je zraslo med slovenskimi vojaki na Balkanu. Ustvaril ga je pripadnik ljubljanskega črnovojniškega pešpolka št. 27 akademski kipar Josip Urbanija. V spomin na polkovne boje na južnem vojskovališču je ob meji proti Srbiji in Črni gori postavil mogočen spomenik v obliki avstrijskega dvoglavega orla. Orel, postavljen na dva metra visok podstavek iz bosanskih skal, je z mogočne višine zrl na sovražno stran, pod njim pa so se »v kraljevski ponižnosti« razprostirali griči in doline bosanske dežele. Eno glavo

⁹ »Dve leti,« *Slovenec*, 26. 7. 1916, 1.

¹⁰ »Rusi nas ponujajo Italiji,« *Slovenec*, 2. 3. 1916, 1.

¹¹ »Dnevne vesti. Zavzetje Belgrada,« *Slovenski narod*, 3. 12. 1914, 3.

¹² »Belgrad,« *Slovenski narod*, 3. 12. 1914, 1.

¹³ »Dnevne vesti. Zavzetje Przemysla,« *Slovenski narod*, 4. 6. 1915, 3. »Dnevne vesti. Veselje v Ljubljani,« *Slovenski narod*, 23. 6. 1915, 3. »Ljubljanski občinski svet,« *Slovenski narod*, 24. 6. 1915, 3, 4. »Dnevne vesti. Proslava zavzetja Lvova v Ljubljani,« *Slovenski narod*, 24. 6. 1915, 3, 4. »Dnevne vesti. Ljubljana v zastavah,« *Slovenski narod*, 6. 8. 1915, 3.

¹⁴ »Brest Litovsk zaseden,« *Slovenski narod*, 27. 8. 1915, 1. »Cetinja pod avstrijsko zastavo,« *Slovenski narod*, 15. 1. 1916, 1.

¹⁵ »Dnevne vesti. Someščani!,« *Slovenski narod*, 23. 6. 1915, 3.

¹⁶ »V Lvovu vihrajo zopet cesarske zastave,« *Slovenski narod*, 23. 6. 1915, 1.

¹⁷ »Ljubljanski občinski svet,« *Slovenski narod*, 24. 6. 1915, 3.

je imel obrnjeno proti Črni gori, drugo pa proti Srbiji. Napol razprte perutnice, ki so v premeru merile sedem metrov, so bile pripravljene za takojšen, drzen polet. Ta dokaz patriotične misli je po *Slovincu* stal na odličnem in zaslužnem mestu ter potrjeval ničnost starorimskega izreka *Inter arma silent Musae* (Med vojno muze molče). »Nepremično sedi orel na skalovitem podstavku«, je pristavil *Slovenec*, »pod njim pa motijo tihoto strelji, ki švigajo iz naše in sovražne strani.«¹⁸

Iz doslej zapisanega lahko ugotovimo, da pripadnost slovanskemu rodu ni ovirala slovenskih vojakov v boju proti Rusom, Srbom in Črnogorcem. To so potrdila številna poročila in pričevanja o njihovem vojskovanju na slovanskih tleh. Seveda moramo upoštevati, da so pri njihovi objavi pazili na avstrijsko vojaškopolitično državno stališče in vojaškopropagandne zahteve, vendar je bil duh, ki jih je prežemal, dovolj zgovoren. Slovenski vojaki – Avstrijci, kot so sami poudarjali –¹⁹ so se proti Rusom neusmiljeno bojevali. Do njih in srbskih ter črnogorskih nasprotnikov so imeli prepoznaven vojaški odnos.²⁰ »Oh, naš 'na nož!'«, je po vrnitvi z ruskega bojišča v Ljubljano septembra 1914 pripovedoval ranjeni desetenik »železnega« 17. pešpolka, imenovanega tudi polk kranjskih Janezov, Alojzij Prek iz Dobrove. »Preko tega ni. Le škoda, da nismo imeli več prilike. Pa bomo šli še enkrat nanje, komaj čakam, da jih bomo dali na bajonet.«²¹ Karel Jakopič iz Male vasi pri Ježici pa je pisal sestri: na »rjavce« (Ruse) smo šli »kakor volkovi na plen«. Videlo se je, kaj znajo kranjski fantje.²² Posebno plat bojevanja proti Rusom pa je razkril vojak iz Bovškega, pripadnik 27. domobranskega strelskega polka v Galiciji:

»Bilo je /.../, ko smo napadli Ruse. Slišali so nas, ki smo slovensko govorili ter kričali. Tedaj je rekel eden od Rusov: 'Brate, ne streljati. Mi smo tudi Slovani!' Ali naša dolžnost do presvetlega cesarja, zavest, da branimo našo drago domovino in svoje drage – to nam je velevalo, da smo bili gluhi. V vojski je zvijača več kot hrabrost.«²³

Če verjamemo vojnemu kuratu Leopoldu Turšiču, ki je decembra 1914 spremljal 27. polk, naj bi se Rusi slovenskih vojakov bali.²⁴ Kot je zapisal v pismu, ki ga je ko-

¹⁸ »Spomenik slovenske zvestobe na južnem bojišču,« *Slovenec*, 29. 7. 1915, 1. Gl. tudi »Domači črnovojniški pešpolk št. 27,« *Slovenski narod*, 29. 7. 1915, 3.

¹⁹ »Kako so slovenski vojaki podirali lipo, na kateri je bil skrit sovražnik,« *Slovenec*, 28. 9. 1914, 3. O tem gl. tudi Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, I,« 52, 56.

²⁰ Ibid., 36, 37, 44, 53, 54.

²¹ »Dohod dveh vlakov z ranjenci v Ljubljano,« *Slovenec*, 7. 9. 1914, 4. O neusmiljenem bojevanju Slovencev proti Rusom mož na moža gl. »Listek. Slike z vojne: kako se je naš alpinec boril z Rusi,« *Slovenec*, 22. 10. 1914, 1. »Iz pisem slovenskih junakov. Korošci si godejo v najhujšem boju,« *Slovenec*, 14. 11. 1914, 1. »Kako naskakujejo kranjski fantje,« *Slovenec*, 13. 3. 1915, 3. O neusmiljenem kaznovanju civilnih oseb, ki so na vzhodni fronti pomagale ruski vojski, gl. »Iz pisem slovenskih junakov. O ruskih vohunih,« *Slovenec*, 14. 11. 1914, 1.

²² »Kako naskakujejo kranjski fantje,« *Slovenec*, 13. 3. 1915, 3. O brezčutnem odnosu slovenskih vojakov do Rusov in Srbov gl. »Dnevne vesti. Celjski bataljon v boju,« *Slovenski narod*, 6. 10. 1914, 2–3. »Naši junaki. Pet mesecev ob topu, št. 47,« *Slovenec*, 13. 2. 1915, 2. »Krvavi Karpatti,« *Slovenec*, 27. 2. 1915, 2. »Kako težko so zaslužena vojaška odlikovanja,« *Slovenec*, 13. 3. 1915, 4.

²³ »Iz pisem naših junakov. Kako smo oprostili 60 ujetih tovarišev,« *Slovenec*, 12. 12. 1914, 2.

²⁴ »Listek. Par podrobnosti o domačem domobranskem polku št. 27,« *Slovenec*, 26. 1. 1915, 1.

nec januarja 1915 objavil *Slovenec*, so domobrance poznali po srebrnih planikah na ovratniku in jim zaradi izvrstnega streljanja in vztrajnosti pravili »*psi s cvetlicami*«, na kar so naši fantje zelo ponosni.«²⁵ *Slovenec* je že pred tem, v začetku decembra, za bojevanje slovenskih vojakov proti Rusom uporabil povéd: »Naši vojni psi na delu.«²⁶

Na brezčuten odnos do slovanskih nasprotnikov so kazali tudi v *Slovincu* in *Slovenskem narodu* objavljeni poudarki o bojaželjnosti slovenskih vojakov, podkrepljeni s pohvalnimi poročili iz avstrijskega in nemškega tiska o njihovem zagrizenem bojevanju na slovanskih frontah.²⁷ Ob tem lahko kot zanimivost navedemo, da je bil sin ljubljanskega župana Tavčarja, rezervni praporščak poljskega topničarskega polka št. 25 Franc Boris Tavčar, leta 1915 odlikovan s srebrno medaljo za hrabrost I. razreda. O njegovem bojevanju so v uradno *Zlato knjigo armade* zapisali:

»Rezervni praporščak 25. poljskega topničarskega polka Franc Boris Tavčar se je pri vsaki priliki izkazal hrabrega in moškega. Kot poveljnik voda ter kot prvi oficir je vodil v bojih pri Polanih streljanje z redko hladnokrvnostjo, akoravno je lahka in težka sovražna artiljerija njegovo baterijo kar najljuteje obstreljevala. Njegov vpliv na moštvo je bil tako velik, da so njegovi vojaki v najljutejšem sovražnem ognju vzorno delovali naprej. Ko smo zapustili pozicijo pri Polanih, je ostal praporščak Tavčar na ukaz s svojim vodom tam ter ga je drugi dan z veliko spretnostjo sredi sovražnega ognja pripeljal k bateriji nazaj.«²⁸

Taka poročila, ki so služila k spodbujanju patriotičnega razpoloženja v domovini, so se lepo skladala z znanim sporočilom slovenske lojalistične nacionalne ideologije, ki ga je v svoji prvi in najuspešnejši pesniški objavi ob obisku cesarja Ferdinanda I. 1. septembra 1844 v Ljubljani zapisal Jovan Koseski (Janez Vesel): »Hrast se omaje in hrib, – zvestoba Slovincu ne gane!«²⁹ Ranjeni slovenski vojaki, ki so se zdravili v bolnici Linz-Urfahr v Gornji Avstriji, so ga novembra 1914 zapisali na koncu svojih

²⁵ Ibid.

²⁶ »Slike z vojne. Naši vojni psi na delu,« *Slovenec*, 15. 12. 1914, 3.

²⁷ »Junaštvo kranjskih vojakov,« *Slovenec*, 10. 9. 1914, 1. »Hrabri slovenski vojaki,« *Slovenec*, 14. 9. 1914, 1. »Iz boja slovenskih lovcev v Galiciji,« *Slovenec*, 14. 9. 1914, 1, 2. »17. pešpolk na severu,« *Slovenec*, 28. 9. 1914, 2, 3. »Naša kri,« *Slovenec*, 29. 9. 1914, 1. »Junaštva naših kranjskih alpincev,« *Slovenec*, 1. 10. 1914, 1. »Naši polki v boju,« *Slovenec*, 10. 10. 1914, 1. »Listek. Slovenski vojaki – branilci Przemysla,« *Slovenec*, 21. 10. 1914, 1, 2. »Listek. Slike iz vojne: zmagoslavni slovenski junak v vojni vihri,« *Slovenec*, 22. 10. 1914, 2, 3. »Slike iz vojne. Slovenski vojaki – strah Rusom,« *Slovenec*, 15. 12. 1914, 3. »Listek. 'Ljubljanski cesarski strelci',« *Slovenec*, 5. 3. 1915, 1. »Slovenski vojaki ob Dnjestru,« *Slovenec*, 7. 7. 1915, 6. »Dnevne vesti. Naši vojaki na bojišču,« *Slovenski narod*, 14. 9. 1914, 2. »Dnevne vesti. Pešpolk št. 17,« *Slovenski narod*, 28. 9. 1914, 2. »Dnevne vesti. Celjski bataljon v boju,« *Slovenski narod*, 6. 10. 1914, 2, 3. »Dnevne vesti. Pozdrav z bojišča,« *Slovenski narod*, 9. 11. 1914, 3. »O našem pešpolku št. 17,« *Slovenski narod*, 14. 4. 1915, 3. »Velike bitke na ruski fronti,« *Slovenski narod*, 8. 7. 1916, 1. Prim. tudi »Iz pisma naših junakov. S srbskega bojišča,« *Slovenec*, 12. 12. 1914, 2. O bojaželjnosti slovenskih vojakov gl. tudi Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, I,« 41, 52–54. Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, II,« 85, 86.

²⁸ »Dnevne vesti. Iz zlate knjige naše armade,« *Slovenski narod*, 6. 8. 1915, 3.

²⁹ »Slovenja presvitlimu, premilostljivimu gospodu in cesarju Ferdinandu Pervimu, ob veselim dohodu njih veličanstva v Ljubljano,« *Kmetijske in rokodelske novize*, 4. 9. 1844, [2]. Andrej Inkret, *Jovan Vesel Koseski. Vprašanje literarne zgodovine* (Maribor: Obzorja, 1971), 36, 63.

pozdravov, poslanih kranjskemu deželnemu glavarju dr. Ivanu Šusteršiču in njegovi soprogi.³⁰ Patriotskih izjav slovenskih vojakov v tisku ni bilo težko zaslediti.³¹ Obenem je *Slovenec* ugotavljal, da sta slovenski narod in slovenski vojak v tej vojni sijajno pokazala, kako razumeta pravo domoljubje v dejanju,³² *Slovenski narod* pa je opozoril na zapis, v katerem je Fjodor Mihajlovič Dostojevski skozi vrsto paradoksov zagovarjal vojno. V *Narodovi* predstavitvi zapisa Dostojevskega je bilo tudi naslednje: »Vojna povzdigne ljudskega duha in zavest lastnega dostojanstva, vojna napravi gospoda in hlapca enake, vojna je najvišji pojav ljudske dostojnosti, ker tedaj žrtvuje vsak ali svoje življenje, ali svoje zdravje ali del svojega imetja za občno korist.«³³ Temu je sprva pritegnil tudi književnik Stanko Majcen. Po vrnitvi s fronte v Galiciji, kjer so mu zmrznile noge in so ga že novembra 1914 z odlikovanjem za hrabrost poslali domov, nato pa je po daljšem okrevanju opravljal večinoma lažje vojaške naloge, je v katoliški reviji za književnost in umetnost *Dom in svet* zapisal:

»V eni izmed oktobrskih števil 'Naroda' je bil podlistek, v katerem Dostojevski hvali vojsko. Vse, kar stoji tam, je res.« Ne morem povedati, »kako mene vojska krepi. Daje mi zavest, da se veselo prenavljajo vrednote, da ugašajo vse tiste luči, s katerimi so ožarjali veliki lažnjivci in goljufi vse stvari, da te stvari zdaj dobivajo svojo lastno moč, njim samim določeno in da ima zdaj v teh lučih svet čisto drugačen obraz kakor prej. Kako je vse to tolažilno!«³⁴

Svoje rezko razmišljanje pa je Majcen nato opustil. V isti reviji je namreč kmalu zatem črtico »Nevernik« sklenil s spoznanjem, da vojak ne more ne živeti ne umreti za domovino. »V tistih časih to ni bilo patriotsko dejanje, saj je pisatelj izražal skepso do domovinske vojne. Vprašanje je, kako je črtica sploh lahko izšla ob cenzuri, ki je bila pozorna na vsakršno malodušje.«³⁵

»Iz pisem naših junakov«, kot se je imenovala ena od rubrik v *Slovincu*, je bilo vidno tudi omalovaževanje slovanskih vojaških nasprotnikov.³⁶ Rusi naj ne bi imeli pravega poguma, bili naj bi slabi strelci in brez bojnega vzgiba. Omalovažujoč odnos je bilo čutiti tudi do Srbov in Črnogorcev.³⁷ Propaganda, ki je vela »Iz pisem naših

³⁰ »Iz pisem slovenskih junakov. Slovenski vojaki – vedno junaki!«, *Slovenec*, 14. 11. 1914, 1. Omenjeni verz so slovenski vojaki zapisali v naslednji obliki: »*Hrast se omaje in hrib, zvestoba Slovencev na gane!*« – Ibid.

³¹ »Dnevne vesti. Iz pisma slovenskega častnika,« *Slovenski narod*, 11. 9. 1914, 3. »Iz pisem slovenskih junakov. Misli na domovino. Slovenski fantje pozdravljajo domovino,« *Slovenec*, 14. 11. 1914, 1.

³² »Naši polki v boju,« *Slovenec*, 10. 10. 1914, 1.

³³ »Listek. Dostojevskij o vojni,« *Slovenski narod*, 10. 10. 1914, 2.

³⁴ Stanko Majcen, »Književnik v vojski,« *Dom in svet* 28, št. 1 (1915), 36.

³⁵ Ivan Vogrič, *Slovenski književniki in 1. svetovna vojna* (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2001), 34, 35.

³⁶ Na omalovaževanje slovanskih nasprotnikov in precenjevanje svojih vojaških sposobnosti, ki so jih poudarjali slovenski vojaki, opozarja tudi Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, I,« 44, 54.

³⁷ »Dohod dveh vlakov z ranjenci v Ljubljano,« *Slovenec*, 7. 9. 1914, 4, 5. »Dnevne novice. Sijajni uspehi tretjega vojnega zbora v zadnjih bojih na Ruskem,« *Slovenec*, 17. 9. 1914, 4. »Iz pisem slovenskih junakov. Srbi pred našimi vojaki beže,« *Slovenec*, 14. 11. 1914, 2. »Junaštvo slovenskega častnika – en

junakov«, je tako ustvarjala predsodke o nasprotnikih in njihovi manjvrednosti ter postala pomembna prвина bojevanja, njen vpliv pa je odmeval še daleč v povojni čas.³⁸ Vendar se omenjeno (samo)povzdigovanje »slovenskih junakov« ni ujemalo z dejansko sliko na ruskem vojskovališču. Poleti, jeseni in zgodaj pozimi leta 1914, ko so bili objavljeni članki o kakovosti ruskih vojaških enot (to potrjujejo tudi kasnejši spomini slovenskih vojakov), so, kot smo že opozorili, imeli slovenski polki in avstro-ogrska armada v boju z njimi zelo velike izgube.³⁹

Po *Slovencu* so si Rusi, zaščitniki sarajevskih morilcev,⁴⁰ za cilj postavili uničenje Avstro-Ogrske;⁴¹ zanj so se bili pripravljene posluževati tudi nečastnega in zločinskega bojevanja⁴² ter krvavega prisiljevanja svojih vojakov v boj. Po pričevanju slovenskega topničarja v Przemyslu naj bi namreč v neizmernem »zbiralniku ljudi« – ruski armadi⁴³ – njeni častniki s strojnimi puškami gnali vojake v boj.⁴⁴ »Ali bodo dajali komu odgovor?« se je o takem ravnanju spraševal pripadnik 97. pešpolka 4. stotnije računski podčastnik Franc Lapajne. »Zdi se mi,« je zapisal, »da bo po vojni morala Rusija prestatati še strašnejšo vojno: veliko krvavo revolucijo.«⁴⁵ Sicer pa naj bi se ruskim vojakom tudi drugače slabo godilo. Bili naj bi lačni in slabo obuti.⁴⁶

Kljub takim zapisom pa je *Slovenec* namenil svoj prostor tudi Rusom naklonjenim pričevanjem. Tako je Josip Šušteršič iz Šmartnega pri Litiji, ko je pisal o moriji ruskih vojakov v boju 17. pešpolka 4. februarja 1915 v Karpatih, takole opisal njegov zaključek:

»V tem že slišim z leve strani klic za naskok: 'Ura!' Kakor en mož planemo vsi z bajoneti proti sovražniku v strašni jezi, da vse pokoljemo. Rusi še enkrat podvojijo ogenj, nakar jih še mnogo pade izmed naših. Pa ko smo že čisto blizu njih, si mislim: zdaj bo pa strašno klanje. Pa ni bilo tako. Znano je že, da se Rusi nobene stvari bolj ne boje kot naših bajonetov. Tudi sedaj, ko zagledajo bajonete pred seboj, pomečejo svoje puške proč in

sam Slovenec ujel 25 Rusov,« *Slovenec*, 21. 11. 1914, 1. »Iz pisem naših junakov. Tisti, ki imajo kratke hlače in pero za kapo,« *Slovenec*, 12. 12. 1914, 2. »Slike iz vojne. Slovenski vojaki – strah Rusom,« *Slovenec*, 15. 12. 1914, 3. »Listek. Kako zlahka se dajo Rusi ujeti,« *Slovenec*, 26. 1. 1915, 1. »Krvavi Karpati,« *Slovenec*, 27. 2. 1915, 2. »Na črnogorski meji,« *Slovenski narod*, 16. 10. 1914, 2. »Dnevne vesti. Kako je ušel iz vjetništva?,« *Slovenski narod*, 31. 12. 1914, 3.

³⁸ Štepec, »Slovenec 1914–1918,« 18.

³⁹ O omahujoči držbi slovenskih vojakov, ki se je med njimi porodila zaradi neuspehov in velikih izgub avstro-ogrske vojske v Galiciji in na Karpatih, gl. Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, I,« 44, 46, 48, 49.

⁴⁰ Tako razmišljanje je bilo uveljavljeno tudi med večino slovenskih vojakov. – Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, I,« str. 37.

⁴¹ »Za bodočnost Evrope,« *Slovenec*, 31. 8. 1914, 1.

⁴² »Vojaški kurat, Slovenec Rozman padel v boju pri Lvovu,« *Slovenec*, 10. 9. 1914, 2.

⁴³ »Ruska ofenziva,« *Slovenec*, 28. 9. 1916, 1.

⁴⁴ »Iz pisem slovenskih junakov. Kako so ruski časniki vodili svoje vojake v smrt,« *Slovenec*, 14. 11. 1914, 1. Prim. tudi »Listek. Kako zlahka se dajo Rusi ujeti,« *Slovenec*, 26. 1. 1915, 1. »Listek. Slovenski junaki: 'ko bi vaših halamutov ne bilo!',« *Slovenec*, 15. 4. 1915, 1.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ »Naši junaki. Zmaga bo naša,« *Slovenec*, 13. 2. 1915, 2. »Listek. Stankova pisma,« *Slovenec*, 3. 5. 1915, 1–2. Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, I,« 57.

roke kvišku in kličejo: Brate! Brate! Ko jih vidimo kot svoje ujetnike, nas mine vsa jeza in začeli smo si podajati roke in se smejati drug drugemu. Delili smo jim kruh in druge reči, a oni nam cigarete in tobak. Ko bi nas tedaj kdo videl, bi mislil, da smo stari prijatelji po dolgem času zopet skupaj prišli. Vsak si je mislil: 'Vi ste storili svojo dolžnost in mi pa svojo; zdaj, ko ste naši ujetniki, niste več naši sovražniki.'⁴⁷

Šušteršič je v svojem pismu Rusom sicer priznaval trdovratnost v boju.⁴⁸ Taka, sicer maloštevilna priznanja so izrekli tudi drugi slovenski vojaki.⁴⁹ Prav tako je bilo mogoče v *Slovenecu* in *Slovenskem narodu* prebrati kratke pohvalne besede o bojevanju srbskih in črnogorskih vojakov.⁵⁰ *Slovenski narod* je opozoril še na pohvalno mnenje o bojevanju Srbov, ki je krožilo v avstrijskih vojaških krogih in nemškem

⁴⁷ »Krvavi Karpati,« *Slovenec*, 27. 2. 1915, 2. Podobno izkušnjo je svojemu sinu Andreju Zlobcu med vojno zaupal njegov oče, ki se je v starosti 45 let bojeval na ruski fronti. Na bojnem polju je nenadoma zagledal »mladega Rusa, ki je bil tako blizu mene, da sva si gledala iz oči v oči. Mirno in prijazno me je gledal. Strmel sem v črno cev njegove puške in čvrsto stiskal svojo karabinko. Žal mi je bilo prijetnega mladeniča, ki je prišel pred mojo puško na podoben način, kot jaz pred njegovo. Mladi Rus je položil puško poleg sebe v brazdo in polglasno zašepetal: 'Njet e strejat! Ja tože čelovek!' Nasmehnil sem se mu in odkimal. Ne, ne bom streljal! Oba sva enako čutila. Živeti hočeva, ne umreti – ne za carja in ne za cesarja! Iskreno upam, da je moj ruski prijatelj ostal živ, saj je v naslednjem trenutku jeknilo povelje: 'Feuer!' Streljal sem proč.« – Andrej Zlobec, *V viharju prve svetovne vojne* (Ljubljana: samozaložba D. Kunaver, 2010), 84. O tem, da slovenski vojaki niso hoteli streljati na Ruse in so raje padli v njihovo ujetništvo, gl. Svoltjšak, »Slovenci v primežu avstrijske cenzure,« 118. Petra Svoltjšak ob tem opozarja, da so po podatkih, s katerimi je razpolagal Oddelek za vojne ujetnike pri Skupnem centralnem poizvedovalnem uradu na Dunaju, na podlagi stanja, v katerem so vojaki padli v ujetništvo, to je deleža ranjenih ali neranjenih vojakov, v Oddelku mogli sklepati, ali se je vojak predal ali je bil dejansko zajet na bojnem polju. Po omenjenih podatkih je bilo novembra 1914 neranjenih 20, ranjenih pa 80 odstotkov ujetih slovenskih vojakov. – Ibid.

⁴⁸ »Krvavi Karpati,« *Slovenec*, 27. 2. 1915, 2.

⁴⁹ »Dnevne vesti. Iz pisma slovenskega častnika,« *Slovenski narod*, 11. 9. 1914, 3. »Listek. Stankova pisma,« *Slovenec*, 3. 5. 1915, 1, 2.

⁵⁰ »Bitka pri Loznici,« *Slovenski narod*, 30. 9. 1914, 3. »Na črnogorski meji,« *Slovenski narod*, 16. 10. 1914, 2. »Prošnja Crnogore za mir,« *Slovenski narod*, 18. 1. 1916, 1. »Listek. Iz vojne: denarnica rešila življenje,« *Slovenec*, 10. 12. 1914, 1. O pohvalnem gledanju slovenskih vojakov na bojevanje Srbov oziroma vojaški solidarnosti z njimi gl. tudi Jakob Ciglar, »Matija Malešič – vojni dnevnik 1914,« v: *Vojnogodovinski zbornik*, 5, ur. Janez J. Švajncar (Logatec: Vojni muzej, 2000), 44. Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, I,« 54, 59. Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, II,« 86, 87. Sluga ob tem opozarja na zgražanje slovenskega častnika Janka Hacina zaradi surovega ravnanja avstro-ogrške vojske s srbskimi vojnimi ujetniki in njenega nasilja nad srbskim civilnim prebivalstvom. Na te novice, ki so ga dosegle na ruski fronti, se je Hacin v svojem dnevniku odzval z besedami: »Naši ropajo in morijo po Srbiji huje od roparskih drhali in podobno tudi po Bosni«. – Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, I,« 50. Leta 1916 je Hacin prebegnil na rusko stran, ruski generalštab pa ga je nato poslal v Švico. Od tu je s pomočjo svojih zvez na Dunaju Rusiji posredoval pomembne podatke o vojaških operacijah in drugih pomembnih odločitvah centralnih sil. Konec leta 1917 so bile njegove zveze z Dunajem pretrgane, leta 1918 pa je bila ruska obveščevalna služba v Švici razpuščena. – »Hacin Janko,« v: *Slovenski biografski leksikon*, 2, ur. Izidor Cankar et al. (Ljubljana: Zadruga gospodarska banka, 1926), 283. O surovem ravnanju s črnogorskimi vojnimi ujetniki je v svojem dnevniku pisal desetinik Matija Malešič, ki je poveljeval 2. oddelku 2. voda avstro-ogrškega pehotnega polka št. 22 Graf von Lacy. – Ciglar, »Malešič – vojni dnevnik,« 48.

tisku.⁵¹ Omeniti velja, da sta lista poročala tudi o znosnem ali celo dobrem ravnanju ruske strani s slovenskimi vojnimi ujetniki.⁵² Drugačnih poročil skorajda ni bilo.⁵³ Podobno izkušnjo naj bi imela tudi večina Slovencev v srbskem in črnogorskem vojnem ujetništvu.⁵⁴ Enemu izmed njih pa se je zgodilo, da je slišal očitke o izdaji slovanstva.⁵⁵ Podoben očitek je *Slovenec* naslovil na Rusijo, ko je moskovski dnevnik *Russkoe slovo* konec februarja 1916 objavil članek, v katerem je zapisal, da lahko Italija od Antante pričakuje podporo pri svojih ozemeljskih težnjah do slovenskega Primorja.⁵⁶

Poročila o sorazmerno ugodnih razmerah, v katerih so živeli slovenski vojni ujetniki v Rusiji, Srbiji in Črni gori, so lahko bila napisana tudi z mislijo na cenzurna očala ujetniških oblasti. Na pisma vojnih ujetnikov sta bili dejansko pozorni cenzura v ujetniških taboriščih in avstrijska cenzura korespondence in tiska, zato sta *Slovenec* in *Slovenski narod* objavila tisto, kar je prestalo cenzurni preizkus. Pri tem ju je verjetno vodila tudi misel, da bi olajšala skrb svojcev za svoje može in fante, ki so bili v vojnem ujetništvu, in tako prispevala k mirnejšemu sprejemanju vojne med prebivalstvom. Ujetništvo slovenskih vojakov listoma očitno ni služilo kot podlaga za razpihovanje sovražnega čustva do slovanskih nasprotnikov habsburške monarhije. Morda so pri tem upoštevali dejstvo, da je glavno breme njenega tedanjega vojskovanja potekalo na slovanskih tleh. Na to je spomladi 1915 opozoril *Slovenski narod*, ko je zapisal, da v tedanji stopnji svetovne vojne najbolj trpijo slovanski narodi. Vsi boji na vzhodnem in južnem vojskovališču so se vršili na (avstro-ogrskih) »slovanskih tleh, v Galiciji na poljskih in rutenskih tleh, v Bukovini na rutenskih tleh, v Karpatih na slovaških tleh, v Sremu in v Bosni in v Dalmaciji na hrvatskih tleh, na Primorskem na slovenskih tleh«.⁵⁷ Glede Primorske je treba omeniti, da so se tu Slovenci borili

⁵¹ »Bitka pri Loznici,« *Slovenski narod*, 30. 9. 1914, 3. »Naši boji proti Srbiji,« *Slovenski narod*, 14. 11. 1914, 1.

⁵² »Listek. Pismo Slovenca iz ruskega ujetništva,« *Slovenec*, 28. 10. 1914, 2. »V ruskem ujetništvu. Pismo slovenskega vojaka iz ruskega ujetništva,« *Slovenec*, 21. 11. 1914, 8. »Pismo iz ruskega vjetništva v Sibiriji,« *Slovenski narod*, 12. 11. 1914, 2. »Dnevne vesti. Pismo iz ruskega vjetništva,« *Slovenski narod*, 21. 12. 1914, 3. Prim. tudi Svolfšak, »Slovenci v primežu avstrijske cenzure,« 119. Križaj, »Pošta iz ujetništva,« 47, 49. Marko Štepec, »Kot teleta smo bili,« Izkušnja in spomin na Galicijo, »*Studia Historica Slovenica* 15, št. 2 (2015): 368, 369.

⁵³ Prim. »Dnevne vesti. Kako je ušel iz vjetništva?,« *Slovenski narod*, 31. 12. 1914, 3.

⁵⁴ »Dnevne vesti. Pismo ranjenega, v srbskem vjetništvu se nahajajočega rezervnega častnika,« *Slovenski narod*, 2. 10. 1914, 2. »Pismo iz črnogorskega vjetništva,« *Slovenski narod*, 31. 10. 1914, 3, 4. »Dnevne vesti. V srbskem vjetništvu,« *Slovenski narod*, 12. 11. 1914, 3. »Iz pisem slovenskih junakov. Slovenski mornar – črnogorski jetnik,« *Slovenec*, 14. 11. 1914, 2. »Iz srbskega ujetništva,« *Slovenec*, 7. 4. 1915, 5. »Slovenec pobegnil na konju črnogorskega kralja,« *Slovenec*, 12. 2. 1916, 3. Prim. tudi »Dnevne vesti. Iz Kragujevca v Srbiji,« *Slovenski narod*, 15. 2. 1916, 3. – O slabem, celo surovem ravnanju s slovenskimi in drugimi avstrijskimi vojaki v srbskem ujetništvu, gl. »Listek. Kako je Slovenec pobegnil iz srbskega ujetništva,« *Slovenec*, 16. 1. 1915, 1, 2. »Dnevne novice. Grozovitosti na Srbskem. – Bolnike hočejo moriti!,« *Slovenec*, 1. 4. 1915, 5. Svolfšak, »Slovenci v primežu avstrijske cenzure,« 119, 120. Štepec, »Kot teleta smo bili,« 368.

⁵⁵ »Slovenec pobegnil na konju črnogorskega kralja,« *Slovenec*, 12. 2. 1916, 3.

⁵⁶ »Rusi nas ponujajo Italiji,« *Slovenec*, 2. 3. 1916, 1.

⁵⁷ »Dnevne vesti. V sedanji svetovni vojni,« *Slovenski narod*, 19. 6. 1915, 3.

tudi med seboj. Na soškem bojišču so se beneški Slovenci v uniformah italijanske vojske bojevali s Slovenci v uniformah avstro-ogrske vojske.⁵⁸

O razmerah v ruskem ujetništvu in spominu nanje se je ohranilo zanimivo zgodovinsko gradivo v rodbini Benko iz Križ pri Čemšeniku. Čeprav se ne navezuje na pisanje *Slovenca* in *Slovenskega naroda* v letih 1914–1916, ga vseeno omenjamo, saj gre za doslej neznano izkušnjo slovenskega vojnega ujetnika z vzhodne fronte med prvo svetovno vojno.

Omenjeno gradivo je v svojem delu *Hiša mojega očeta* predstavil Dušan Benko, nečak slovenskega vojnega ujetnika Janeza Benka. Janez Benko, zajet kot pešak v Galiciji, je bil v vojnem ujetništvu v kraju Lohvice v Ukrajini. Tu je delal v večjem mizarskem podjetju in dobro zaslužil. V Ukrajini je bil kot vojni ujetnik tudi njegov brat Jože. Brata sta v ujetništvu kmalu vzpostavila medsebojno pisemsko zvezo, verjetno s pomočjo domačih, ki sta jim vsak iz svojega kraja sporočala, kako je z njima, domači pa so jima pisali nazaj. Pisma domačim in tista od doma so potovala z veliko zamudo, kar pa ni mogoče reči za njuno medsebojno dopisovanje, ko sta izvedela drug za drugega. Brata sta svoje dopisovanje nasloвила *Tedenski vestnik* s podnaslovom *za Razvedrilo dveh ljubečih bratov*. Na vsaki prvi strani *Vestnika* (pisma) sta bila navedena njegova zaporedna številka in datum. Za ponazoritev razmer v ujetništvu je zanimiva šestnajsta številka *Vestnika* z dne 13. januarja 1917. V njej so bila ob novicah od doma še Janezova navodila Jožetu, kako naj pride v Lohvice. Janez je Jožetu pisal, do kod naj se pelje z vlakom in kje naj najame izvoščka, da ga bo pripeljal do njega. Jože je namreč Janezu sporočil, da želi pobegniti in se mu pridružiti, da bosta skupaj krenila domov. Janez in Jože Benko očitno nista imela težkega ujetniškega življenja. Janez je bratu tako rekoč javno, po redni pošti poslal pismo, v katerem mu je odkrito, brez kakih šifer sporočil, da z navdušenjem soglaša z njegovim nameranim pobegom, in mu posredoval navodila, kako naj pride do njega. Obvestil ga je tudi, da je

»od Harkovske gubernije /.../ že tukaj par plenjenih (ujetnikov – op. J. P.), ki so utekli od tam in prišli v Lokvico. Mnogo jih je, ki se po svoji volji predstavljajo. Da sliši se celo! Ako pride na komitet vojenoplenjeni (vojni ujetnik – op. J. P.), se mu da volja, naj si gre iskat službe kamor želi. Ta služba se dobi kaj lahko.«

Brata sta si torej brez bojazni pred vojaško cenzuro mirno dopisovala in pripovedovala o svojem ujetniškem življenju ter brez trohice strahu načrtovala, kako in kdaj ter po kateri poti se bosta vrnila domov.⁵⁹

Po Benkovem rodbinskem izročilu je v Janezovem ujetniškem življenju prostor našla tudi ljubezen. Vanj se je zagledala Evdokija Harapan, hči lastnika podjetja, v katerem je delal. Tudi Janez do nje ni bil ravnodušen in ljubezenski plamen je tako močno zagorel, da mu je Evdokija podarila bel, lastnoročno izvezen šal iz domačega platna, posejan s prekrasnimi ornamentami. Šal – del ženitovanjske opreme, ki ga ne-

⁵⁸ Svöljšak, »Poizkus ocene vojaških in civilnih izgub,« 232.

⁵⁹ Dušan Benko, *Hiša mojega očeta* (Križe: rodbina Benko, 2014), 50, 51, 53, 56.

vesta izroči svojemu izvoljencu – je dva metra dolg, s cirilično inicialko njenega priimka na enem koncu, na drugem koncu pa z latinično inicialko Janezovega priimka. Ženin ga na poročnem obredu nosi ovitega okoli pasu ter počez križem čez rame. Janez Benko si ga ni ovil, ker je po oktobrski revoluciji, najverjetneje spomladi 1918, žalostnega srca zapustil Rusijo, šal pa je vzel s seboj. Brat Jože je namreč skladno z njegovimi navodili prišel v Lohvice in s svojo prisotnostjo vplival na Janeza, da je z njim (komajda) pobegnil v domovino. V tistih nemirnih časih so ujetniki množično izkoriščali tedanje razmere in bežali domov. Brata so po vrnitvi iz ujetništva najprej napotili v Judenburg, nato pa za tri mesece na soško fronto. Po koncu vojne sta se peš vrnila domov, Janez z mislijo na Evdokijo, ki je ni pozabil. V poznih letih je hudo domušno polglasno razmišljal: »Bogsigavedi, če moji otroci nimajo kakega brata ali sestre v Ukrajini!« Evdokijin šal se je ohranil do danes in še dolga desetletja kasneje je Janezova družina vsako leto v maju, v času šmarnic (majniška Marijanska pobožnost – op. J. P.), z njenim šalom in podobo Janeza Benka v domači hiši okrasila visečo podobo Matere božje neznani Evdokiji v spomin.⁶⁰

Ob omenjeni posamezni izkušnji se je dojemanje ruskega (slovanskega) nasprotnika, ki ga je v javnosti krojilo politično časopisje, opiralo tudi na zgodovinsko antropološki razmislek o značaju ruskega človeka. Leta 1915 ga je prispeval profesor na ljubljanskem bogoslovju, teolog, zgodovinar in raziskovalec starocerkvenoslovanskega slovstva dr. Franc Grivec. V katoliški reviji za kulturnosociološka vprašanja *Čas* je objavil daljšo razpravo »Ruski problem«, v kateri je obravnaval tudi ruski značaj.⁶¹ Besedilo, ki je zadevalo to vprašanje, je 1. maja 1915 povzel *Slovenec*. Ob tem je

⁶⁰ Ibid., 53–57, 158. O šmarnicah gl. Marijan Smolik, *Liturgika. Pregled krščanskega bogoslužja* (Celje: Mohorjeva družba, 1995), 222–23. Benko v svojem delu opozarja tudi na druge primere, ko slovanski vojni ujetniki v ruskem ujetništvu niso živeli v slabih razmerah. Spominja se, da je bral, kako so »Rusi avstrijske in nemške ujetnike ob popisu spraševali: 'Germanski ali Slavanski?' Tiste, ki so se izjavili, da so nemškega rodu, so zvečine poslali onstran Urala, v Sibirijo, ujetnike slovanske krvi pa so razporedili po evropskem delu Rusije. Mnogim med njimi se ni slabo godilo. Ne le zgodba Benkovega Janeza, tudi pripoved 'Trideset in eden' (Osip Šest, *Enaintrideset in eden. Knjiga o vojnem ujetništvu* (Ljubljana: Vodnikova družba, 1937) – op. J. P.), ki jo je po prvi vojni napisal publicist in režiser Osip Šest, govori o skupini častnikov avstroogrske vojske – Slovencev, Hrvatov, Čehov in Poljakov –, ki so že prvo leto vojne padli v rusko ujetništvo in v njem živeli vse do konca morije. Prav nič hudega jim ni bilo. Ruska komanda jih je nastanila v mestu Rjazan, bivali so v veliki hiši z vrtom, v katerem so gojili razne povrtnine; omislili so si celo bazen. Vse do izbruha revolucije so redno prejeli plačo, se sprehajali po mestu in njegovem obrobju, ljubimkali z rjazanskimi lepoticami, počenjali še to in ono, vse sicer pod dozdevnim nadzorom stražarja, s katerim so bili prav prijateljsko povezani. Obilni prosti čas nekajletnega ujetništva so pač preživljali na razne načine, nekateri tudi s študijem.« (Benko, *Hiša mojega očeta*, 58.) Šest je bil v ruskem ujetništvu od leta 1915. Po revoluciji je najprej delal v gledališču v Rjazanu, kasneje pa se je v Moskvi seznanil z znamenitim ruskim igralcem, režiserjem in teatrologom Konstantinom Sergejevičem Stanislavskim. V domovino se je vrnil leta 1919. – Kot utemeljeno opozarja Petra Svovjšak, pa je obstajala tudi drugačna slika življenja slovenskih vojnih ujetnikov v Rusiji. Iz mnogih ujetniških taborišč so poročali o slabih življenjskih razmerah, lakoti, nenavadnih in težkih vremenskih pogojih, težakem delu, ki so ga morali opravljati, predvsem v rudnikih ali na železnicah. Po oktobrski revoluciji so se življenjske razmere vojnih ujetnikov še poslabšale, zlasti za častnike. – Svovjšak, »Slovenci v primežu avstrijske cenzure,« 118, 119.

⁶¹ Franc Grivec, »Ruski problem,« *Čas* 9, št. 3 (1915): 121–37. Obravnavo značaja ruskega človeka gl. na str. 126–31.

opozoril na aktualnost Grivčeve razprave, saj ruski značaj »tudi na bojnem polju kaže toliko zanimivega in zagonetnega«. ⁶²

Glavni poudarek *Slovenčevega* povzetka Grivčeve razprave je veljal opozorilu, da se na dnu ruskega značaja še vedno skrivajo »dobrodušna mehkost, gibčna sanjavost, demokratična ljudomilost in anarhistična svobodoljubnost staroruske slovanske narave«. Temu so se skozi zgodovino pridružili različni tuji vplivi, ki jih Rusi v sebi še niso uredili. Ob zgodovinskih in kulturnih nasprotjih so se soočali tudi s presenetljivimi nasprotji v naravi in gospodarstvu. ⁶³

»Rus se je moral vedno boriti z neprijazno naravo brez upa, da si jo popolnoma ukloni«, je povzegal *Slovenec*. V boju z njo se je navadil na največja nasprotja. Brez težave prenaša skrajni mraz in skrajno vročino. Nepričakovane spremembe, velike katastrofe in nesreče ga ne spravijo iz ravnotežja. V ruskem značaju je mešanica moči in slabosti, ognjevitosti in apatije, trdovratne konservativnosti in lahkotne gibčnosti, sanjavosti in delavnosti, trdnosti in dobrodušnosti, brezčutnosti in dobrote. Rus ve, kaj sta trpljenje in bolečina, zato se odlikuje po sočutju, usmiljenosti, dobronamernosti in po idealni požrtvovalnosti. Ker je obenem s tiranstvom narave prenašal tudi tiranstvo absolutne države, se zna tudi žrtvovati. Zato rusko ljudstvo, ki je miroljubno in malo bojevito, daje vztrajne vojake, ljubezen do širše domovine pa ga navaja na ekspanzivno politiko. »V zadnjem desetletju je ruski narod dobil priložnost, da je razvil aktivne zmožnosti in spretnosti svoje 'široke nature', je sklenil *Slovenec*. »Zato se je Rusija zares nepričakovano okrepila. Mogoče je, da se bo tudi ruski značaj okrepil in konsolidiral ter nasprotja spravil v lepše soglasje.« ⁶⁴

Povzetek iz Grivčeve razprave je kazal razumevanje in naklonjenost ruskemu človeku in omilil prevladujočo negativno podobo, ki sta jo v času, ko so se Slovenci bojevali na slovanskih tleh, *Slovenec* in *Slovenski narod* prikazovala o ruskih nasprotnikih monarhije. ⁶⁵ V veliki meri sta jo oblikovala po izbranih pisemih slovenskih vojakov, ki sta jih neprekinjeno objavljala. Pisma so v njuni uredništvu posredovali različni naslovniki oziroma sta bila naslovnika lista sama. *Slovenski narod* si je svoje pošiljatelje verjetno pridobil tudi s pozivom, ki ga je objavil konec septembra 1914. V njem je opozoril, da je

»sedanja vojna /.../ za zgodovino našega naroda in naših dežel velikega pomena, in kdor bo kdaj pisal zgodovino te dobe, temu bo dobro došlo vse, kar se bo iz sedanjih časov ohranilo pisemenih spominov. Dobro bi torej bilo in velike koristi, če bi si ljudje zapisovali najvažnejše stvari, ki se zgodijo sedaj. /.../ Zaslužno bo, če si vojaki zapišejo, kaj so doživeli

⁶² »Listek. Ruski značaj,« *Slovenec*, 1. 5. 1915, 1.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Kot obliko prijaznejšega odnosa do Rusov bi lahko šteli tudi objavo novele Antona Pavloviča Čehova *Kmetje* septembra 1916 v *Slovenskem narodu*. Novela je izšla v dvanajstih nadaljevanjih. – »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.,« *Slovenski narod*, 11. 9. 1916, 1, 2; 12. 9. 1916, 1; 13. 9. 1916, 1; 14. 9. 1916, 1; 15. 9. 1916, 1; 16. 9. 1916, 1; 18. 9. 1916, 1; 20. 9. 1916, 1; 21. 9. 1916, 1; 22. 9. 1916, 1; 25. 9. 1916, 1, 2; 26. 9. 1916, 1; 27. 9. 1916, 1.

na bojiščih in zaslužno bo, če si posamezniki zapišejo, kaj so v svoji občini videli in doživeli. /.../ Take stvari, posamičnosti, ki so zanimive za dotični kraj, naj bi se vse zapisovale, pa tudi doživljaji vojakov, ki so prišli z bojišča. Na ta način se lahko zbere mnogo gradiva, ki bo bodočim zgodovinarjem gotovo dobro služilo in jim omogočilo napraviti zanimivo in pravično sliko o razmerah v sedanji veliki dobi.«⁶⁶

Slika, razvidna iz pisanja obeh vodilnih slovenskih političnih dnevnikov o bojevanju Slovanov na obeh straneh fronte v letih 1914–1916, se nam pokaže takole: za veliko večino Slovencev in slovenskih vojakov so bili na podlagi njihovega nespornega avstrijskega patriotizma⁶⁷ slovanski nasprotniki monarhije izključno le njeni sovražniki. Tako razpoloženje sta spodbujala tudi vodilna slovenska politična dnevnik *Slovenec* in *Slovenski narod*, ki v odnosu do njih nista dopuščala misli o vzajemnosti Slovencev z drugimi Slovani. V vprašanju slovanstva so bile zanj odločilne frontne črte, postavljene med avstro-ogrsko ter nemško in z njima vojskujočimi se slovanskimi državami. Kljub posameznim prispevkom, v katerih o slovanskih nasprotnikih ni bilo težkih besed, je bila na straneh obeh listov pot k slovanskemu identitetnemu samorazmisleku tesno zaprta. Obstajala sta le avstrijska vrednostna bit in v njej zamejen odnos do slovanstva. *Slovenec* in *Slovenski narod* sta tako pomembno utrjevala stališče, da so Slovenci – kot tudi drugi habsburški Slovani – Avstrijci, tisti, ki to niso, pa so iz drugega sveta. Tak odnos je okrepila vojna, ki je pripadnost slovanstvu podredila interesom držav, vojskujočih se v njej.

Viri in literatura

Časopisni viri:

- Koseski, J. [ovan]. »Slovenja presvitlimu, premilostljivimu gospodu in cesarju Ferdinandu Pervimu, ob veselim dohodu njih veličanstva v Ljubljano.« *Kmetijske in rokodelske novize*, 4. 9. 1844, [1–3].
- *Slovenec*, 31. 8. 1914, 1, »Za bodočnost Evrope.«
- *Slovenec*, 7. 9. 1914, 4, 5, »Dohod dveh vlakov z ranjenci v Ljubljano.«
- *Slovenec*, 10. 9. 1914, 1, »Junaštvo kranjskih vojakov.«
- *Slovenec*, 10. 9. 1914, 2, »Vojaški kurat, Slovenec Rozman padel v boju pri Lvovu.«
- *Slovenec*, 14. 9. 1914, 1, »Hrabri slovenski vojaki.«
- *Slovenec*, 14. 9. 1914, 2, »Iz boja slovenskih lovcev v Galiciji.«
- *Slovenec*, 17. 9. 1914, 4, »Dnevne novice. Sijajni uspehi tretjega vojnega zbora v zadnjih bojih na Ruskem.«
- *Slovenec*, 28. 9. 1914, 2, 3, »17. pešpolk na severu.«

⁶⁶ »Dnevne vesti. Zapisujte doživljaje med vojno!«, *Slovenski narod*, 28. 9. 1914, 2.

⁶⁷ Kot so opozorili Janez Cvirn, Jure Gašparič in Vlasta Stavbar, je na Slovenskem še na predvečer razpada Avstro-Ogrske prevladovalo stališče o ohranitvi preurejene in z interesi avstrijskih narodov usklajene monarhije. – Janez Cvirn in Jure Gašparič, »'Neizbežnost' razpada habsburške monarhije – slovenski pogled«, *Studia Historica Slovenica* 5, št. 1-2-3 (2005): 444. Vlasta Stavbar, »Izjave v podporo Majniške deklaracije«, *Zgodovinski časopis* 46, št. 3 (1992): 357–81. Vlasta Stavbar, »Izjave v podporo Majniške deklaracije«, *Zgodovinski časopis* 46, št. 4 (1992): 497–507. Vlasta Stavbar, »Izjave v podporo Majniške deklaracije«, *Zgodovinski časopis* 47, št. 1 (1993): 99–106. Tako stališče je prevladovalo tudi med vojaki. (Prim. Svoljšak, »Slovenci v primežu avstrijske cenzure«, 125. Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, II«, 95, 96, 101, 102. Sluga, »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni, III«, 107).

- *Slovenec*, 28. 9. 1914, 3, »Kako so slovenski vojaki podirali lipo, na kateri je bil skrit sovražnik.«
- *Slovenec*, 29. 9. 1914, 1, »Naša kri.«
- *Slovenec*, 1. 10. 1914, 1, »Junaštva naših kranjskih alpincev.«
- *Slovenec*, 10. 10. 1914, 1, »Naši polki v boju.«
- *Slovenec*, 21. 10. 1914, 1, 2, »Listek. Slovenski vojaki – branilci Przemysla.«
- *Slovenec*, 22. 10. 1914, 1, 2, »Listek. Slike iz vojne. Kako se je naš alpinec boril z Rusi. Zmagoslavni slovenski junak v vojni vihri.«
- *Slovenec*, 28. 10. 1914, 2, »Listek. Pismo Slovenca iz ruskega ujetništva.«
- *Slovenec*, 14. 11. 1914, 1, 2, »Iz pisem slovenskih junakov. Misli na domovino, Slovenski fantje pozdravljajo domovino, Kako so ruski časniki vodili svoje vojake v smrt, Slovenski vojaki – vedno junaki!, Korošci si godejo v najhujšem boju, O ruskih vohunih, Slovenski mornar – črnogorski jetnik, Srbi pred našimi vojaki beže.«
- *Slovenec*, 21. 11. 1914, 1, »Junaštvo slovenskega častnika – en sam Slovenec ujel 25 Rusov.«
- *Slovenec*, 21. 11. 1914, 8, »V ruskem ujetništvu. Pismo slovenskega vojaka iz ruskega ujetništva.«
- *Slovenec*, 10. 12. 1914, 1, »Listek. Iz vojne: denarnica rešila življenje.«
- *Slovenec*, 12. 12. 1914, 1, »Avstrijsko stališče.«
- *Slovenec*, 12. 12. 1914, 2, »Iz pisem naših junakov. 'Tisti, ki imajo kratke hlače in pero za kapo', Kako smo oprostili 60 ujetih tovarišev. S srbskega bojišča.«
- *Slovenec*, 15. 12. 1914, 3, »Slike z vojne. Slovenski vojaki – strah Rusom. Naši vojni psi na delu.«
- *Slovenec*, 26. 1. 1915, 1, »Listek. Par podrobnosti o domačem domobranskem polku št. 27. Kako zlahka se dajo Rusi ujeti.«
- *Slovenec*, 13. 2. 1915, 2, »Naši junaki. Zmaga bo naša. Pet mesecev ob topu, št. 47.«
- *Slovenec*, 27. 2. 1915, 1, 2, »Iz doživljajev našega slavnega 17. pešpolka.«
- *Slovenec*, 27. 2. 1915, 2, »Krvavi Karpati.«
- *Slovenec*, 5. 3. 1915, 1, »Listek. 'Ljubljanski cesarski strelci'.«
- *Slovenec*, 13. 3. 1915, 3, »Kako naskakujejo kranjski fantje.«
- *Slovenec*, 13. 3. 1915, 4, »Kako težko so zaslužena vojaška odlikovanja.«
- *Slovenec*, 7. 4. 1915, 5, »Iz srbskega ujetništva.«
- *Slovenec*, 15. 4. 1915, 1, »Listek. Slovenski junaki: 'ko bi vaših halamutov ne bilo'.«
- *Slovenec*, 3. 5. 1915, 1, 2, »Listek. Stankova pisma.«
- *Slovenec*, 7. 7. 1915, 6, »Slovenski vojaki ob Dnjestru.«
- *Slovenec*, 29. 7. 1915, 1, »Spomenik slovenske zvestobe na južnem bojišču.«
- *Slovenec*, 12. 2. 1916, 3, »Slovenec pobegnil na konju črnogorskega kralja.«
- *Slovenec*, 2. 3. 1916, 1, »Rusi nas ponujajo Italiji.«
- *Slovenec*, 26. 7. 1916, 1, »Dve leti.«
- *Slovenec*, 28. 9. 1916, 1, »Ruska ofenziva.«
- *Slovenski narod*, 11. 9. 1914, 3, »Dnevne vesti. Iz pisma slovenskega častnika.«
- *Slovenski narod*, 14. 9. 1914, 2, »Dnevne vesti. Naši vojaki na bojišču.«
- *Slovenski narod*, 28. 9. 1914, 2, »Dnevne vesti. Pešpolk št. 17. Zapisujte doživljaje med vojno!«
- *Slovenski narod*, 30. 9. 1914, 3, »Bitka pri Loznici.«
- *Slovenski narod*, 2. 10. 1914, 2, »Dnevne vesti. Pismo ranjenega, v srbskem vjetništvu se nahajajočega rezervnega častnika.«
- *Slovenski narod*, 6. 10. 1914, 2, 3, »Dnevne vesti. Celjski bataljon v boju.«
- *Slovenski narod*, 10. 10. 1914, 1, 2, »Listek. Dostojevskij o vojni.«
- *Slovenski narod*, 16. 10. 1914, 2, »Na črnogorski meji.«
- *Slovenski narod*, 31. 10. 1914, 3, 4, »Pismo iz črnogorskega vjetništva.«
- *Slovenski narod*, 9. 11. 1914, 3, »Dnevne vesti. Pozdrav z bojišča.«
- *Slovenski narod*, 12. 11. 1914, 2, »Pismo iz ruskega vjetništva v Sibiriji.«
- *Slovenski narod*, 12. 11. 1914, 3, »Dnevne vesti. V srbskem vjetništvu.«
- *Slovenski narod*, 14. 11. 1914, 1, »Naši boji proti Srbiji.«
- *Slovenski narod*, 3. 12. 1914, 1, »Belgrad.«
- *Slovenski narod*, 3. 12. 1914, 3, »Dnevne vesti. Zavzetje Belgrada.«
- *Slovenski narod*, 21. 12. 1914, 3, »Dnevne vesti. Pismo iz ruskega vjetništva.«

- *Slovenski narod*, 24. 12. 1914, 1, »Božične misli.«
- *Slovenski narod*, 31. 12. 1914, 1, »Ob novem letu.«
- *Slovenski narod*, 31. 12. 1914, 3, »Dnevne vesti. Kako je ušel iz vjetništva?«
- *Slovenski narod*, 14. 4. 1915, 3, »O našem pešpolku št. 17.«
- *Slovenski narod*, 4. 6. 1915, 3, »Dnevne vesti. Zavzetej Przemysla, Veselje v Ljubljani.«
- *Slovenski narod*, 19. 6. 1915, 3, »Dnevne vesti. V sedanji svetovni vojni.«
- *Slovenski narod*, 23. 6. 1915, 1, »V Lvovu vihrajo zopet cesarske zastave.«
- *Slovenski narod*, 23. 6. 1915, 3, »Dnevne vesti. Someščani!«
- *Slovenski narod*, 24. 6. 1915, 3, 4, »Ljubljanski občinski svet.«
- *Slovenski narod*, 24. 6. 1915, 4, »Dnevne vesti. Proslava zavzetja Lvova v Ljubljani.«
- *Slovenski narod*, 29. 7. 1915, 3, »Domači črnovojniški pešpolk št. 27.«
- *Slovenski narod*, 6. 8. 1915, 3, »Dnevne vesti. Ljubljana v zastavah. Iz zlate knjige naše armade.«
- *Slovenski narod*, 27. 8. 1915, 1, »Brest Litovsk zaseden.«
- *Slovenski narod*, 15. 1. 1916, 1, »Cetinje pod avstrijsko zastavo.«
- *Slovenski narod*, 18. 1. 1916, 1, »Prošnja Crnegore za mir.«
- *Slovenski narod*, 15. 2. 1916, 3, »Dnevne vesti. Iz Kragujevca v Srbiji.«
- *Slovenski narod*, 8. 7. 1916, 1, »Velike bitke na ruski fronti.«
- *Slovenski narod*, 11. 9. 1916, 1, 2, »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.«
- *Slovenski narod*, 12. 9. 1916, 1, »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.«
- *Slovenski narod*, 13. 9. 1916, 1, »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.«
- *Slovenski narod*, 14. 9. 1916, 1, »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.«
- *Slovenski narod*, 15. 9. 1916, 1, »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.«
- *Slovenski narod*, 16. 9. 1916, 1, »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.«
- *Slovenski narod*, 18. 9. 1916, 1, »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.«
- *Slovenski narod*, 20. 9. 1916, 1, »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.«
- *Slovenski narod*, 21. 9. 1916, 1, »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.«
- *Slovenski narod*, 22. 9. 1916, 1, »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.«
- *Slovenski narod*, 25. 9. 1916, 1, 2, »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.«
- *Slovenski narod*, 26. 9. 1916, 1, »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.«
- *Slovenski narod*, 27. 9. 1916, 1, »Listek. Kmetje. Rusko spisal Anton Čehov. Poslovenil V. V.«

Literatura:

- »Hacin Janko.« V: *Slovenski biografski leksikon*, 2, ur. Izidor Cankar et al., 283, 284. Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka, 1926.
- Antoličič, Gregor. »Bog ohrani, Bog obvari Nam Cesarja, Avstrijo! Izbruh prve svetovne vojne v habsburški monarhiji.« *Studia Historica Slovenica* 15, št. 2 (2015): 259–80.
- Benko, Dušan. *Hiša mojega očeta*. Križe: rodbina Benko, 2014.
- Ciglar, Jakob. »Matija Malešič – vojni dnevnik 1914.« V: *Vojnozgodovinski zbornik*, 5, ur. Janez J. Švajncar, 43–57. Logatec: Vojni muzej, 2000.
- Cvirn, Janez in Jure Gašparič. »'Neizbežnost' razpada Habsburške monarhije – slovenski pogled.« *Studia Historica Slovenica* 5, št. 1–2–3 (2005): 443–56.
- Grivec, F.[ranc]. »Ruski problem.« *Čas* 9, št. 3 (1915): 121–37.
- Guštin, Damijan. »'Slovenski polki' na vzhodni fronti.« V: *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*, ur. Jasna Fischer et al., 128–31. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005.
- Inkret, Andrej. *Jovan Vesel Koseski. Vprašanje literarne zgodovine*. Maribor: Obzorja, 1971.
- Jenuš, Gregor. »Slovenci in velika vojna (1914–1918). Slovenska razdvojenost med zvestobo cesarju in željo po narodni avtonomiji.« *Studia Historica Slovenica* 15, št. 2 (2015): 301–19.
- Križaj, Miomir. »Pošta iz ujetništva.« V: *Vojnozgodovinski zbornik*, 6, ur. Janez J. Švajncar, 44–49. Logatec: Vojni muzej, 2001.
- M.[ajcen], S.[tanko]. »Književnik v vojski.« *Dom in svet* 28, št. 1 (1915): 36.
- Sluga, Miha. »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni. I. del. Od sarajevskega atentata do vojne z Italijo.« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 80 (45), št. 1 (2009): 31–62.

- Sluga, Miha. »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni. II. del. Vrhunec vélike vojne.« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 80 (45), št. 2–3 (2009): 82–112.
- Sluga, Miha. »Slovenski vojaki v prvi svetovni vojni. III. del. Poslednje leto vojne in monarhije.« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 80 (45), št. 4 (2009): 79–109.
- Smolik, Marijan. *Liturgika. Pregled krščanskega bogoslužja*. Celje: Mohorjeva družba, 1995.
- Stavbar, Vlasta. »Izjave v podporo Majniške deklaracije.« *Zgodovinski časopis* 46, št. 3 (1992): 357–81.
- Stavbar, Vlasta. »Izjave v podporo Majniške deklaracije.« *Zgodovinski časopis* 46, št. 4 (1992): 497–507.
- Stavbar, Vlasta. »Izjave v podporo Majniške deklaracije.« *Zgodovinski časopis* 47, št. 1 (1993): 99–106.
- Svoljšak, Petra. »Poizkus ocene vojaških in civilnih izgub (žrtev) med 1. svetovno vojno.« V: *Množične smrti na Slovenskem. Zbornik referatov*, ur. Stane Granda in Barbara Šatej, 225–40. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1999.
- Svoljšak, Petra. »Prva svetovna vojna.« V: *Enciklopedija Slovenije*, 9, ur. Marjan Javornik, Dušan Voglar in Alenka Dermastia, 398–409. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.
- Svoljšak, Petra. »Slovenci v primežu avstrijske cenzure.« V: *Velika vojna in Slovenci: 1914–1918*, ur. Peter Vodopivec in Katja Kleindienst, 109–27. Ljubljana: Slovenska matica, 2005.
- Šest, Osip. *Enaintrideset in eden. Knjiga o vojnem ujetništvu*. Ljubljana: Vodnikova družba, 1937.
- Štepec, Marko. »'Kot teleta smo bili'. Izkušnja in spomin na Galicijo.« *Studia Historica Slovenica* 15, št. 2 (2015): 357–76.
- Štepec, Marko. »Slovenec 1914–1918.« V: *Slovenec: političen list za slovenski narod (1873–1945). Kratak pregled zgodovine ob 140-letnici njegovega izhajanja*, ur. Mateja Tominšek Perovšek, 18–23. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2013.
- Vogrič, Ivan. *Slovenski književniki in 1. svetovna vojna*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2001.
- Zlobec, Andrej. *V viharju prve svetovne vojne*. Ljubljana: samozaložba D. Kunaver, 2010.

Jurij Perovšek

»DOGS WITH FLOWERS«: SLOVENIAN SOLDIERS AND WAR WITH SLAVIC
OPPONENTS IN SLOVENIAN POLITICAL NEWSPAPERS 1914–1916

S U M M A R Y

During the first two years of WWI, the Slovenian newspapers mostly reported about the fight between Austria-Hungary and the German Empire on the one side and their Slavic opponents, i.e. the Russian Empire, the Kingdom of Serbia, and the Kingdom of Montenegro, on the other. The Monarchy drafted Slovenians to combat, placing them in an imminent position where they had to fight for their lives facing some other Slavic nations right before sending them to the Western front. The newspapers reported on this situation from various perspectives, but the main focus was the direct war experience of Slovenian soldiers with the Slavic enemies. This was extensively reported by the leading political daily newspapers, the Catholic *Slovenec* and the liberal *Slovenski narod*. There were no such reports on the Marxists side as there were virtually no labour press publications during the war.

It was typical of *Slovenec* and *Slovenski narod* not to consider the issue of fighting amongst Slavs as controversial. This was also true for the vast majority of Slovenian soldiers as only a few individuals showed discontent over the fight against Slavic enemies and understood the war as a feud between the Germanic and Slavic world. In articles published by *Slovenec* and *Slovenski narod*, Slovenians were in fact Austrians who were fighting against the Slavic enemies of the Habsburg Empire.

The Austrian patriotism was the undisputed existential attitude of the majority of Slovenians at the time. Its true character could be sensed despite the war absolutism, strengthened German national pressure, and military censorship. Being a part of the Slavic family did not hinder Slovenian soldiers in their fight against Russians, Serbs, and Montenegrins. This has been confirmed by numerous reports and testimonies about their warfare on Slavic soil. Nonetheless, it must be taken into account that the

two newspapers made sure to feature the Austrian military and political position and military propaganda demands in their articles, but their pervasive spirit was sufficiently observant. In addition to such reporting, *Slovenec* and *Slovenski narod* also published testimonies which were in favour of the Slavic enemies and which included brief praising statements concerning their fight. Moreover, both newspapers also reported how the handling of Slovenian war prisoners by Russians, Serbians, and Montenegrins was bearable, even good. The main message of their writing was that the Slavic opponents of the Monarchy are nothing but enemies of the Monarchy. In their attitude, neither *Slovenec* nor *Slovenski narod* allowed any ideas of possible Slavic integration among Slovenians. Regarding the issue of Slavic identity, they found the front lines which ran between Austria-Hungary and Germany on the one side and Slavic countries fighting them on the other to be the deciding factor. The path to the consideration of a common Slavic identity was tightly closed as far as these two newspapers were concerned. There were only the Austrian sense of self-worth and its narrow attitude towards the Slavic identity and culture. Both *Slovenec* and *Slovenski narod* significantly consolidated the position that Slovenians – just like other Slavs in the Habsburg Monarchy – were Austrians, and those who did not feel the same came from a different planet. This attitude was the result of the war, which made Slavic affiliation inferior to the interests of countries fighting in it.